

Az erőszakos eltűnések az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatában

Forced Disappearances in the European Court of Human Rights

Kaliman Sabrina Judith

doktorandusz
Szegedi Tudományegyetem,
Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola
kalimansabrina@gmail.com

Absztrakt

Cél: A tanulmány célja az erőszakos eltűnés bűncselekmény lényegi jellemzőinek vizsgálata az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatában, valamint a bíróság releváns ítéleteinek bemutatása és elemzése.

Módszertan: Dokumentumelemzés és esettanulmány.

Megállapítások: A tanulmány elméleti fogalommeghatározásokat rögzít, és arra törekszik, hogy bemutassa, miként bírálja el az Emberi Jogok Európai Bírósága az erőszakos eltűnésekkel kapcsolatos ügyeket. Az erőszakos eltűnés e bíróság alapvető ítélkezési gyakorlatának részét képezi.

Érték: A tanulmány három bírósági ítélet elemzésén keresztül határozza meg az erőszakos eltűnések jellemzőit annak érdekében, hogy feltárja, miként kerül sor e bűncselekmény szankcionálására az egyes ügyek sajátos körülményei és változói alapján.

Kulcsszavak: Emberi Jogok Európai Bírósága, erőszakos eltűnések, élethez való jog, biztonsági erők.

Abstract

Aim: To examine the essential characteristics of the crime of forced disappearances in the European Court of Human Rights. Establish and analyse key cases of this court.

Magyar nyelvű utánközlés. Jelen cikk angol változata megjelent a Belügyi Szemle 2026. évi 1. számában.
DOI link: <https://doi.org/10.38146/BSZ-AJIA.2026.v74.i1.pp233-250>

Methodology: Documental Analysis and Case Study.

Findings: This text establishes theoretical definitions and aims to demonstrate how this court judges cases of forced disappearances. This crime is part of this court's fundamental case law.

Value: Determine the characteristics of forced disappearances from three court judgments to understand how this crime is punished according to the variables and circumstances of the cases.

Keywords: European Court of Human Rights, forced disappearances, Right to Life, security forces.

Az erőszakos eltűnések jellemzői az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatában

Az Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: EJEB) 1998 óta számos erőszakos eltűnéssel kapcsolatos ügyben hozott ítéletet, elsősorban Törökország és Oroszország vonatkozásában.

Fontos kiemelni, hogy 1998-ban jelentős reform ment végbe a bíróság működésében, amely alapvetően átalakította annak intézményi rendszerét, többek között az Emberi Jogok Európai Bizottságának (továbbiakban: Bizottság) megszüntetésével. A jelen tanulmányban bemutatott ügyek közül kettőt még e reform előtt terjesztettek elő, így azok a Bizottság megállapításait is tükrözik.

A tanulmány négy, az Emberi Jogok Európai Egyezményében (továbbiakban: Egyezmény) rögzített cikket azonosít, amelyek az EJEB által alkalmazott mérce alapját képezik az erőszakos eltűnésekkel kapcsolatos ügyek elbírálása során: a 2. cikket (az élethez való jog), a 3. cikket (a kínzás tilalma), az 5. cikket (a szabadsághoz és biztonsághoz való jog), valamint a 6. cikket (a tisztességes eljáráshoz való jog). E rendelkezések célja az erőszakos eltűnés által sértett alapvető jogok védelme.

Ophelia Claude szerint az EJEB az erőszakos eltűnések bűncselekményével összefüggésben három, az államot terhelő kötelezettséget határoz meg:

- 1) 1) az állam köteles tartózkodni a jogellenes életkioltástól;
- 2) 2) az államot pozitív kötelezettség terheli az elkerülhető életvesztés megelőzése érdekében;
- 3) 3) az állam köteles kivizsgálni a gyanús haláleseteket (Claude, 2010).

Az első két kötelezettség az élethez való jog anyagi jogi (szubsztantív) aspektusához kapcsolódik, míg a harmadik az eljárási aspektushoz (European Court of

Human Rights [ECtHR], 1998). Az anyagi jogi oldal az emberi élet elvesztésére vonatkozik, míg az eljárási elem az élethez való jog megsértésének kivizsgálására irányuló kötelezettséget jelenti, amelynek célja az elkövetők azonosítása, felelősségre vonása, megbüntetése, valamint az áldozatok és/vagy hozzátartozók számára megfelelő jóvátétel biztosítása.

Lényeges hangsúlyozni, hogy bár az erőszakos eltűnések során a jogsértő cselekményeket jellemzően az állami biztonsági erők tagjai követik el, az élethez való jog megsértéséért fennálló felelősség az államot terheli. Az Emberi Jogok Európai Egyezményének részes államai, valamint maga a bíróság is felelősséggel tartoznak a felügyeletük alatt álló biztonsági erők tevékenységéért.

López Guerra szerint az EJEB elé kerülő, erőszakos eltűnésekkel kapcsolatos ügyek négy fő csoportba sorolhatók: 1) a török–kurd konfliktushoz kapcsolódó esetek; 2) a görög–ciprusi összecsapásokkal összefüggő ügyek; 3) a Kaukázus térségében az orosz fegyveres erők és más nemzetiségek közötti konfliktusok; 4) a volt Jugoszlávia felbomlásával összefüggő fegyveres konfliktusok (López Guerra, 2020).

Encarnación Fernández megállapítja, hogy az EJEB-nek 1990 óta jelentős számú olyan keresettel kellett foglalkoznia, amelyek fegyveres konfliktusok vagy súlyos belső instabilitás helyzetében elkövetett biztonsági erőkhöz köthető jogsértésekre vonatkoztak, így többek között bíróságon kívüli kivégzésekre, kínzásra, jogellenes fogva tartásokra és erőszakos eltűnésekre. Ezek az ügyek kezdetben elsősorban Törökország délkeleti részéhez, később pedig Csecsen-földhöz kapcsolódtak. Az „Erőszakos eltűnések valamennyi személy védelméről szóló nemzetközi egyezmény” arra törekszik, hogy egységes keretbe foglalja az erőszakos eltűnések jelenségének valamennyi összetettségét, és kötelezettséget ró a részes államokra e cselekmény önálló bűncselekményként történő meghatározására (Fernández, 2009). Az egyezmény az erőszakos eltűnést az alábbiak szerint határozza meg: *„Jelen egyezmény alkalmazásában »erőszakos eltűnések« minősül az állam képviselői, illetve az állam felhatalmazásával, támogatásával vagy hallgatólagos beleegyezésével eljáró személyek vagy csoportok által végrehajtott letartóztatás, fogva tartás, elrablás vagy a szabadságtól való megfosztás bármely más formája, amelyet a szabadságelvonás elismerésének megtagadása, illetve az eltűnt személy sorsára vagy tartózkodási helyére vonatkozó információk eltitkolása követ, ezáltal a személyt kivonva a jog védelme alól.”* (United Nations General Assembly, 2006). Az Európa Tanács mintegy hetven évvel ezelőtt a béke és az emberi jogok tiszteletben tartásának céljával jött létre, azonban hosszú évtizedeken keresztül csupán néhány európai államot tömörített. Csak a berlini fal 1989-es leomlását követően, a közép- és kelet-európai államok csatlakozásával vált valóban páneurópai szervezetté, és nyílt

lehetősége arra, hogy az emberi jogok elsődlegességén alapuló egységes Európa megteremtésére törekedjen. Ez az érv döntő szerepet játszott Oroszország felvételében is, annak ellenére, hogy az ország nem felelt meg maradéktalanul a csatlakozási feltételeknek, és ekkorra már kirobbant a csecsenföldi konfliktus (Chatzivassiliou, 2007). Az idő és a tapasztalat azonban rávilágított e törekvés megvalósításának súlyos nehézségeire (Jägers & Zwaak, 2008). Fontos megjegyezni, hogy Oroszország 2022 óta nem tagja az Európa Tanácsnak, és nem részes állama az Emberi Jogok Európai Bíróságának.

Az erőszakos eltűnés bűncselekménye során az állam teljes apparátusa érintett, beleértve az igazságszolgáltatási hatalmat is. Amennyiben az áldozatot kivonják a jog védelme alól, ez több alapvető jog sérelméhez vezet, így különösen a jogalanyiség elismeréséhez való jog, a személyi szabadsághoz és biztonsághoz való jog, valamint a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megáldozó bánásmód vagy büntetés tilalmának megsértéséhez. Mindezekon túl az erőszakos eltűnés sérti az élethez való jogot, vagy azt súlyos veszélynek teszi ki (United Nations General Assembly, 1992). Kiemelendő, hogy az erőszakos eltűnések az egymással szorosan összefüggő személyi integritáshoz, személyes szabadsághoz (az Egyezmény 3. és 5. cikke), valamint az élethez való joghoz (2. cikk) fűződő jogok együttes megsértését valósítják meg. Ezen túlmenően az erőszakos eltűnések sértik a tisztességes eljáráshoz való jogot is (6. cikk), ideértve többek között az ártatlanság vélelmét, a bíró előtti meghallgatáshoz való jogot, valamint a védelemhez való jogot. Az erőszakos eltűnésekkel kapcsolatos első ügyeket az 1990-es években terjesztették az Emberi Jogok Európai Bizottsága elé, amelyeket az EJEB az évtized végén bírált el. A bíróság elé került ügyek két fő csoportba sorolhatók. Az első csoport a török állam és a Kurdisztáni Munkáspárt (PKK) közötti, Törökország délkeleti részén zajló kurd konfliktushoz kapcsolódik. A második csoportot a csecsen ügyek alkotják, amelyek az Emberi Jogok Európai Egyezményének Oroszországban történt 1998-as hatálybalépését és az egyéni kérelmek benyújtásának lehetőségét követően jelentek meg. Ezek az ügyek a második csecsen háború időszakához kapcsolódnak, amely során nagyszabású erőszakos eltűnésekre került sor (Fernández, 2009).

Fernández rámutat arra, hogy az erőszakos eltűnésekkel kapcsolatos ügyek elbírálása döntően a tényállástól függ, és a bizonyítás rendkívül nehéz. Végző soron egy hozzátartozó fogva tartásával és eltűnésével kapcsolatos eljárás kimenetele nem összetett jogi kérdéseken, hanem az elérhető bizonyítékokon múlik (Leach, 2008).

Az erőszakos eltűnés sajátossága, hogy rendszerint nincs holttest, az áldozatok eltűntek, az elkövetők gyakran azonosíthatatlanok, és súlyos bizonyítékhiány áll fenn. Az EJEB által vizsgált ügyekben az állami hatóságok tipikus reakciója az volt, hogy tagadták az állam biztonsági erőinek felelősségét. Amennyiben nincs

holttest, az állam rendszerint azt is tagadja, hogy az érintett személy meghalt volna, illetve hogy halála vélelmezhető lenne (Fernández, 2009). Ugyanakkor ezekben az esetekben az elkövetők éppen a büntetlenség biztosítása érdekében rejtik el a holttestet.

Az EJEB első, erőszakos eltűnéssel kapcsolatos ítélete a Kurt kontra Törökország ügyben született 1998. május 25-én. Ebben az ügyben a bíróság még nem volt hajlandó elfogadni a halál véelmét (European Court of Human Rights [ECtHR], 1998). Az ügy jelentőségét növelte, hogy az Amnesty International nemzetközi jogvédő szervezet fellépett az áldozat jogainak védelmében, és az esetet világszerte ismertté tette. A Timurtaş kontra Törökország ügyben 2000. június 13-án hozott ítélet ugyanakkor mérföldkőnek tekinthető, mivel alapvetően megváltoztatta a bíróság erőszakos eltűnésekkel kapcsolatos megközelítését. Ez az ítélet az EJEB 2000 óta követett gyakorlatának egyik sarokköve. A bíróság kimondta, hogy *„amennyiben az állam nem szolgáltat ésszerű magyarázatot az eltűnés körülményeire, és elegendő közvetett bizonyíték áll rendelkezésre, a bíróság megállapíthatja, hogy az érintett személy állami őrizetben hunyt el.”* (European Court of Human Rights [ECtHR], 2000). A Timurtaş ügyet követő ítéletekben az EJEB egyre nagyobb hajlandóságot mutatott arra, hogy az erőszakos eltűnéseket az Egyezmény 2. cikke alapján vizsgálja, fokozatosan elfogadva a halál véelmét (Fernández, 2009).

Fernández szerint az EJEB kiforrott ítélkezési gyakorlatában az Egyezmény 2. cikke (1) bekezdésének első mondata, miszerint *„a törvény védi minden személy élethez való jogát”*, egyrészt negatív kötelezettséget ró az államra, vagyis tartózkodnia kell az élet szándékos vagy jogellenes kioltásától, másrészt pozitív kötelezettséget is keletkeztet, amely szerint az állam köteles megfelelő intézkedéseket hozni a joghatósága alá tartozó személyek életének védelme érdekében (European Court of Human Rights [ECtHR], 1998).

Fernández – más szerzőkhöz hasonlóan – kiemeli a McCann és mások kontra Egyesült Királyság ügy jelentőségét (European Court of Human Rights [ECtHR], 1995). A bíróság első ízben vizsgálta az élethez való jog anyagi jogi és eljárási aspektusait az állami biztonsági erők által alkalmazott erőszak összefüggésében. Az Egyezmény 2. cikkéből fakadó életvédelmi kötelezettség magában foglalja azt a követelményt is, hogy az állam hivatalos és hatékony vizsgálatot folytasson le minden olyan esetben, amikor a haláleset az állami erőszak alkalmazásának következménye (Fernández, 2009). Bár e vizsgálati kötelezettség nem szerepel kifejezetten a 2. cikk szövegében, az EJEB kiterjedt ítélkezési gyakorlatából egyértelműen levezethető. Az élethez való jog ezen eljárási aspektusa a bíróság gyakorlatában alapvető jelentőségű, és az Egyezmény 2. cikkének értelmezéséből fakad.

A Törökország délkeleti részén kialakult helyzettel összefüggésben az EJEB részletesen meghatározta, hogy az élethez való jog hatékony védelméhez szükséges vizsgálatnak milyen követelményeknek kell megfelelnie. Ezek a követelmények elengedhetetlenek a belső jog gyakorlati érvényesülésének biztosításához. Amennyiben állami szervek vagy ügynökök érintettek, garantálni kell, hogy felelősségre vonhatók legyenek a felügyeletük alatt bekövetkezett halálesetekért. A hatóságoknak hivatalból, saját kezdeményezésükre kell eljárniuk, amint tudomást szereznek az ügyről, és a vizsgálatot független és pártatlan szerveknek kell lefolytatniuk (Fernández, 215. pont).

Fernández hangsúlyozza továbbá, hogy a hatóságoknak minden észszerű eszközt igénybe kell venniük az eseménnyel kapcsolatos bizonyítékok beszerzése érdekében. Minden olyan hiányosság vagy szabálytalanság, amely csökkenti a halál okának megállapítására vagy a felelős személy azonosítására való képességet, az Egyezmény 2. cikkéből fakadó eljárási kötelezettség megsértését eredményezheti (Fernández, 215. pont).

A szerző rámutat arra is, hogy számos eltűnéses ügyben a kérelmezők azt állítják, hogy az áldozat a halálát megelőzően bántalmazásnak volt kitéve. Az ilyen állításokat azonban a bizonyítékok hiánya miatt rendszerint elutasítják, mivel a holttest hiányában rendkívül nehéz a bántalmazás vagy a kínzás bizonyítása (Fernández, 218–219. pont). Ennek ellenére számos erőszakos eltűnéses ügyben az EJEB megállapította az Egyezmény 3. cikkének megsértését az áldozatok hozzátartozói vonatkozásában, tekintettel arra a tartós lelki gyötrelmére és szenvedésre, amelyet az eltűnt személy sorsának és tartózkodási helyének ismeretlensége okozott.

Az erőszakos eltűnések az emberi jogok széles körének kirívó megsértését jelentik, amelyeket a nemzetközi emberi jogi egyezmények – így különösen az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, valamint az Emberi Jogok Európai Egyezménye – is védelemben részesítenek. E jogsértések elsősorban az élethez való jogot, a személyi szabadsághoz és biztonsághoz való jogot, az önkényes letartóztatás és fogva tartás tilalmát, valamint a tisztességes és nyilvános tárgyaláshoz való jogot érintik (Esteve Moltó, 2016).

Fernández rámutat arra, hogy az EJEB az erőszakos eltűnések problémáját egyéni kérelmek alapján vizsgálta, ezért nem globális jelenségként, hanem esetről esetre elemezte e jogsértéseket. Ennek keretében a bíróság különböző eszközöket dolgozott ki az igazságszolgáltatás biztosítása érdekében, figyelembe véve többek között az állami együttműködés hiányát – amely gyakran döntő jelentőségű az állami felelősség megállapításában –, a halál vélelmét, valamint az élet és a személyi szabadság védelmére irányuló pozitív állami kötelezettségeket (Fernández, 2009).

Végül megállapítható, hogy különbségek figyelhetők meg az erőszakos eltűnésekkel kapcsolatos ügyekben az EJEB és az Amerika-közi Emberi Jogi Bíróság (Inter-American Court of Human Rights, IACtHR) ítélkezési gyakorlata között. Ez utóbbi bíróság kiterjedt joggyakorlattal rendelkezik e bűncselekmény tekintetében, és ítéleteiben Latin-Amerika államainak többségét elmarasztalta. Az erőszakos eltűnésekkel kapcsolatos első ítéletet (Velásquez Rodríguez kontra Honduras – Inter-American Court of Human Rights [IACtHR], 1988) az IACtHR 1988-ban hozta meg, tíz évvel megelőzve az EJEB első ilyen tárgyú döntését. Ez az ügy meghatározó szerepet játszott az erőszakos eltűnésekre vonatkozó joggyakorlat kialakulásában, és hivatkozási alapként szolgált a későbbi ítéletekben, így az EJEB gyakorlatában is. Latin-Amerikában az 1960-as, 1970-es és 1980-as évek diktatúrái alatt rendszerszintű erőszakos eltűnések zajlottak. A Velásquez Rodríguez ügy óta az IACtHR több mint nyolcvan ítéletében marasztalta el e bűncselekményt. Bár Európában is hosszú ideig léteztek diktatórikus rendszerek, viszonylag kevés erőszakos eltűnéses ügy jutott el az EJEB elé; az ilyen ügyek többségét Oroszország és Törökország ellen indították.

Az erőszakos eltűnésekkel kapcsolatos kiemelt esetek az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatában

A Kurt kontra Törökország ügyben (1998. május 25-i ítélet) a kérelmező Koçeri Kurt asszony, török állampolgár volt (European Court of Human Rights [ECtHR], 1998). Kérelmét saját nevében, valamint fia, Üzeyir Kurt nevében terjesztette elő, aki állítása szerint olyan körülmények között tűnt el, amelyek az alperes állam felelősségét vetik fel (Kurt kontra Törökország, 8–9. pont). A kérelmező fiának eltűnésével kapcsolatos tényállás a felek között vitatott volt (Kurt kontra Törökország, 8–9. pont). 1993. november 23. és 25. között a biztonsági erők, csendőrök és több falusi őr részvételével műveleteket hajtottak végre Ağıllı faluban. 1993. november 23-án, hírszerzési értesülések alapján, amelyek szerint három terrorista látogatását várták a településre, a biztonsági erők körülrzárták a falut. Ezt követően két fegyveres összecsapásra került sor (Kurt kontra Törökország, 14. pont). A kérelmező előadása szerint 1993. november 24-én, dél körül, amikor a katonák az iskola udvarán összegyűjtötték a falubelieket, fiát, Üzeyirt keresték, azonban ő nem volt jelen, mivel nagynénje, Mevlüde házában rejtőzött el. A katonák Davut Kurt – a kérelmező másik fia – kíséretében Mevlüde házához mentek, és onnan elvitték Üzeyirt. Üzeyir Kurt az 1993. november 24-ről 25-re virradó éjszakát katonák társaságában Hasan Kılıç házában töltötte. A kérelmező állítása szerint 1993. november 25-én látta fiát utoljára, és

ezt követően nincs arra utaló bizonyíték, hogy bárki máshol látta volna őt (Kurt kontra Törökország, 15. pont). 1993 november 30-án a kérelmező választ kapott İzzet Cural századostól, a tartományi csendőrpáncsnokságtól, amelyben azt közölték vele, hogy feltételezhetően fiát a PKK, azaz a Kurdisztáni Munkáspárt rabolta el (Kurt kontra Törökország, 16. pont). A török kormány azzal érvelt, hogy megalapozott okok álltak fenn annak feltételezésére, miszerint Üzeyir Kurt csatlakozott a PKK-hoz, vagy a szervezet rabolta el. Hivatkoztak arra, hogy a család szerint Üzeyir egyik testvére évekkal korábban csendőrségi őrizetben hunyt el, arra a körülményre, hogy a kérelmező állítása szerint Üzeyir elrejtőzött, amikor a biztonsági erők megérkeztek a faluba, valamint arra, hogy az összecsapást követően a család házát felégették. Ezen túlmenően a kormány előadta, hogy a család több tagja már korábban csatlakozott a PKK-hoz, és néhány hónappal a faluban végrehajtott műveletet követően a település közelében egy menedékhelyet találtak, amelyet állításuk szerint Üzeyir Kurt használt a PKK-val való kapcsolattartás során (Kurt kontra Törökország, 28. pont).

Az eljárás során az Amnesty International nemzetközi jogvédő szervezet beavatkozóként vett részt, és írásbeli észrevételeket terjesztett a bíróság elé (Kurt kontra Törökország, 68–69. pont). Beadványaiban az Amnesty International a releváns nemzetközi jogi dokumentumok elemzése alapján az „eltűnés” bűncselekményének az alábbi elemeit azonosította: a) a szabadságtól való megfosztás; b) állami ügynökök által, vagy azok beleegyezésével, támogatásával, illetve hallgatólagos hozzájárulásával; c) a szabadságelvonás elismerésének megtagadása, illetve az érintett személy sorsára vagy tartózkodási helyére vonatkozó információk visszatartása; d) amelynek következtében az érintett személy a jog védelmén kívülre kerül.

Az Amnesty International álláspontja szerint bár az „eltűnések” gyakran rendszerszerű gyakorlat formájában jelennek meg, nem szükségszerű, hogy minden esetben ilyen mintázatot mutassanak. Egy eltűnés ugyanakkor nem csupán az egyén szabadsághoz és biztonságához való jogát sérti, hanem más alapvető jogok megsértését is magában foglalja (Kurt kontra Törökország, 68–69. pont).

A szervezet hivatkozott az Amerika-közi Emberi Jogi Bíróság Velásquez Rodríguez kontra Honduras ügyben 1988. július 29-én hozott ítéletére is, amelyben a bíróság kimondta, hogy „*az eltűnések jelensége az emberi jogok megsértésének olyan összetett formája, amelyet átfogó módon kell értelmezni és kezelni.*” (Inter-American Court of Human Rights [IACtHR], 1988). E jogsértések összessége magában foglalja az élethez való jog és a bántalmazás tilalmának megsértését is (European Court of Human Rights [ECtHR], 1998). Az eltűnésekhez kapcsolódó jogsértések súlyossága arra késztette az ENSZ Emberi Jogi Bizottságát, hogy megállapítsa: a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi

Egyezségokmányának 6. cikke kötelezi a részes államokat arra, hogy konkrét és hatékony intézkedéseket tegyenek az eltűnések megelőzése érdekében, valamint megfelelő intézményeket és eljárásokat hozzanak létre az eltűnt személyek ügyeinek alapos kivizsgálására, amelyek az élethez való jog megsértését is felvethetik (Kurt kontra Törökország, 68–69. pont).¹

A kérelmező állítása szerint több tényező együttesen arra utalt, hogy fia az Egyezmény 2. cikkének megsértése áldozatává vált (European Court of Human Rights [ECtHR], 1998). Hangsúlyozta, hogy fia eltűnése életveszélyes környezetben történt (Kurt kontra Törökország, 100–101. pont). Alternatív érvelésében arra is hivatkozott, hogy Törökország délkeleti részén dokumentáltan magas volt a kínzás, a magyarázat nélküli fogva tartás során bekövetkezett halálesetek, valamint az „eltűnések” előfordulási aránya. Mindez nemcsak azt támasztotta volna alá, hogy a hatóságok megsértették az Egyezmény 2. cikkéből fakadó, fia életének védelmére irányuló kötelezettségüket, hanem arra is utalt, hogy az eltűnések rendszerszerű gyakorlatot képeztek, ami megalapozhatta volna az Egyezmény e rendelkezésének súlyosabb megsértését is (Kurt kontra Törökország, 102., 106–108. pont).

Az EJEB mindenekelőtt emlékeztet arra, hogy elfogadta a Bizottság ténymegállapításait a kérelmező fiának 1993. november 25-én katonák és falusi őrök általi fogva tartására vonatkozóan, továbbá arra, hogy az ítélet meghozataláig közel négy és fél év telt el anélkül, hogy bármilyen információ állt volna rendelkezésre a fiatalember további hollétéről vagy sorsáról. Ilyen körülmények között a kérelmező attól tartott, hogy fia el nem ismert fogva tartás során, fogvatartói keze által vesztette életét. Az EJEB rámutatott arra, hogy azokban az

1 United Nations. International Covenant on Civil and Political Rights. Adopted 16 December 1966 by General Assembly resolution 2200A (XXI). Article 6:

Egyesült Nemzetek Szervezete. Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya. Az ENSZ Közgyűlése 1966. december 16-án, a 2200A (XXI) számú határozatával elfogadta. 6. cikk: 1. Minden embernek veleszületett joga van az élethez. E jogot a törvény védi. Senkit sem lehet önkényesen megfosztani életétől. 2. Azokban az országokban, amelyek nem törölték el a halálbüntetést, halálbüntetés csak a legsúlyosabb bűncselekmények esetén szabható ki, a bűncselekmény elkövetésekor hatályban lévő jogszabályokkal összhangban, és nem lehet ellentétes sem a jelen Egyezségokmány rendelkezéseivel, sem a népi büntetés megelőzéséről és megbüntetéséről szóló egyezményrel. E büntetés kizárólag az illetékes bíróság által hozott jogerős ítélet alapján hajtható végre. 3. Amennyiben az élet megfosztása a népi büntetés valósítja meg, e cikk egyetlen rendelkezése sem értelmezhető úgy, hogy az felhatalmazná a jelen Egyezségokmányban részes bármely államot arra, hogy a népi büntetés megelőzéséről és megbüntetéséről szóló egyezmény rendelkezéseiből eredő kötelezettségeit bármilyen módon korlátozza vagy azoktól eltérjen. 4. Minden halálbüntetésre ítélt személynek joga van kegyelem vagy a büntetés enyhítése iránti kérelem benyújtására. Amnesztia, kegyelem vagy a halálbüntetés enyhítése valamennyi esetben megadható. 5. Halálbüntetés nem szabható ki tizennyolcadik életévüket be nem töltött személyek által elkövetett bűncselekmények miatt, és nem hajtható végre terhes nőkkel szemben. 6. E cikk egyetlen rendelkezésére sem lehet hivatkozni abból a célból, hogy bármely, a jelen Egyezségokmányban részes állam késleltesse vagy megakadályozza a halálbüntetés eltörlését.

esetekben, amikor megállapította valamely részes állam Egyezmény 2. cikkéből fakadó pozitív kötelezettségét egy állami ügynökök által elkövetett feltételezett jogellenes emberölés körülményeinek hatékony kivizsgálására, konkrét bizonyíték állt rendelkezésre egy halálos kimenetű lövésről, amely e kötelezettség alkalmazását indokolta. E tekintetben megállapítható, hogy a kérelmező ügye teljes egészében vélelmeken alapult, amelyek fia kezdeti fogva tartásának körülményeiből, valamint az alperes államban állítólagosan hivatalosan eltűrt eltűnési gyakorlatról, továbbá az ahhoz kapcsolódó bántalmazásról és bíróságon kívüli kivégzésekről szóló általános elemzésekből voltak levezethetők. Az EJEB álláspontja szerint ezek az érvek önmagukban nem elegendők annak hiányát pótolni, hogy meggyőzőbb bizonyíték utaljon arra, miszerint a kérelmező fia ténylegesen állami őrizetben vesztette életét. Ami a kérelmező azon érvét illeti, miszerint az Egyezmény 2. cikkének megsértésére irányuló gyakorlat áll fenn, az EJEB úgy ítélte meg, hogy az általa előterjesztett bizonyítékok nem támasztják alá ez állítást (Kurt kontra Törökország, 106., 108. pont).

Ez az ügy több szempontból is kiemelkedő jelentőségű. Egyrészt az Amnesty International az eljárás során a kérelmező érdekében beavatkozott, és pontosan meghatározta, hogy mi minősül erőszakos eltűnésnek. Másrészt a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 6. cikke is hivatkozásra került mint olyan nemzetközi emberi jogi norma, amely megalapozza az erőszakos eltűnés tilalmát. Harmadrészt a kérelmező arra hivatkozott, hogy Törökország délkeleti részén az erőszakos eltűnések rendszerszintű gyakorlata állt fenn, amelyet az EJEB bizonyítottság hiányában elutasított. Végül e döntés az EJEB első, erőszakos eltűnéssel kapcsolatos ügye volt. Az ügy sajátossága ugyanakkor abban áll, hogy az EJEB ekkor még nem látta bizonyítottnak, hogy az áldozat az állami hatóságok kezében tűnt el, ez a megközelítés azonban a későbbi ítéletekben megváltozott.

Az Ertak kontra Törökország ügyben (2000. május 9-i ítélet) a kérelmező İsmail Ertak török állampolgár volt, aki saját maga és fia, Mehmet Ertak nevében nyújtott be kérelmet a Bizottsághoz. Állítása szerint fia olyan körülmények között tűnt el, amelyek az állam felelősségét vetik fel (European Court of Human Rights [ECtHR], 2000).

A kérelmező fiának eltűnésével kapcsolatos tényállás ebben az ügyben is vitatott volt (Ertak kontra Törökország, 14–15. pont). A kérelmező által előadott tények szerint 1992. augusztus 18. és 20. között Şırnak városában (Törökország délkeleti részén) összecsapások zajlottak, amelyek nyomán 1992. augusztus 21-én több személyt vettek rendőri őrizetbe a şırnaki csendőrpáncsnokságon és a biztonsági rendőrség épületében. Az események idején a kérelmező fia, Mehmet Ertak egy szénbányában dolgozott. A Bakımevi ellenőrzőponton

rendőrök megállították azt a taxit, amellyel Mehmet Ertak három másik személlyel együtt munkából hazafelé tartott. A rendőrök elkérték az utasok személyazonosító okmányait, majd megkérdezték, melyik igazolvány tartozik Mehmet Ertakhoz. Miután azonosította magát, a rendőrök elvitték őt (Ertak kontra Törökország, 14–15. pont).

Abdurrahim Demir ügyvéd – akit 1992. augusztus 22-én vettek őrizetbe, majd 1992. szeptember 15-én bocsátottak szabadon – a kérelmezőnek elmondta, hogy öt-hat napig egy helyiségben tartották fogva Mehmet Ertakkal együtt (Ertak kontra Törökország, 17. pont). Előadása szerint Mehmet Ertakot súlyosan megkínózták, és amikor visszavitték a cellájába, eszméletlen volt, életjelet nem mutatott. Néhány perccel később a lábánál fogva vonszolták ki a helyiségből (Ertak kontra Törökország, 17. pont).

A kormány ezzel szemben arra hivatkozott, hogy bár igaz, hogy az 1992. augusztus 18. és 20. közötti összecsapásokat követően műveletet hajtottak végre Şırnak városában, és közel száz személyt vettek őrizetbe, a biztonsági erők Mehmet Ertakot nem tartóztatták le. A nemzeti rendőrfőkapitányság 1994. december 21-én kelt levelére hivatkozva előadták, hogy az őrizeti nyilvántartás szerint Mehmet Ertakot soha nem vették őrizetbe, és nem is tartották fogva.

A kérelmező azt állította, hogy fia, Mehmet Ertak, akit rendőri őrizetbe vettek, az őrizet során eltűnt, és nagy valószínűséggel a rendőrségi kihallgatás alatt vesztette életét. E körben arra hivatkozott, hogy megsértették az Egyezmény 2. cikkét (Ertak kontra Törökország, 18–19. pont).

Az EJEB elfogadta a Bizottság ténymegállapításait. Nem volt vitás, hogy 1992. augusztus 18. és 20. között Şırnak városában összecsapások zajlottak, és hogy a biztonsági erők tagjainak tanúvallomásai szerint több mint száz személyt tartóztattak le, a város bejáratánál személyazonosság-ellenőrzést végeztek, valamint a „gyorsreagálási egységek” a terrorista tevékenységgel gyanúsított személyeket közvetlenül a rendőrkapitányságra vitték. E körülmények alapján az EJEB megállapította, hogy elegendő bizonyíték áll rendelkezésre annak kétséget kizáró megállapításához, miszerint Mehmet Ertakot letartóztatását és őrizetbe vételét követően súlyos és el nem ismert bántalmazásnak vetették alá, és a biztonsági erők őrizetében hunyt el. Az EJEB ezért megkülönböztette ez ügyet a Kurt kontra Törökország ügytől, amelyben a kérelmező fia eltűnésével kapcsolatos panaszokat az Egyezmény 5. cikke alapján vizsgálta. A Kurt ügyben ugyan a kérelmező fiát őrizetbe vették, azonban nem állt rendelkezésre további bizonyíték arra vonatkozóan, hogy milyen bánásmódban részesült ezt követően, illetve mi lett a sorsa. Az EJEB hangsúlyozta, hogy a hatóságok kötelesek elszámolni a felügyeletük alatt álló személyekkel kapcsolatban, és megállapította, hogy Mehmet Ertak letartóztatását követően semmilyen magyarázatot nem

adtak arra, hogy mi történt vele. Ennek megfelelően arra a következtetésre jutott, hogy az ügy körülményei között a kormány viseli a felelősséget Mehmet Ertak haláláért, amelyet az állam ügynökei a letartóztatását követően okoztak; ebből következően az Egyezmény 2. cikkének megsértése megállapítható (Ertak kontra Törökország, 18–19. pont).

Az EJEB ismételten hangsúlyozza, hogy az Egyezmény 2. cikke a legfontosabb rendelkezések közé tartozik, és a 3. cikkel együtt az Európa Tanács tagállamai által alkotott demokratikus társadalmak egyik alapvető értékét fejezi ki. Az ebből fakadó kötelezettség nem kizárólag az állami ügynökök által alkalmazott erőszak következtében bekövetkező szándékos emberölésekre terjed ki. A 2. cikk (1) bekezdésének első mondata az államok számára pozitív kötelezettséget is megállapít, nevezetesen azt, hogy jogi eszközökkel biztosítsák az élethez való jog védelmét. Ebből szükségképpen következik, hogy amennyiben személyek az erőszak alkalmazásának következtében életüket veszítik, valamely megfelelő és hatékony hivatalos vizsgálat lefolytatása is szükséges. Az Egyezmény 2. cikkében rejlő, az élethez való jog eljárási védelme magában foglalja azt a kötelezettséget, hogy az állami ügynökök számot adjanak a halálos erő alkalmazásáról. Ennek keretében cselekményüket a független és nyilvános ellenőrzés valamely formájának kell alávetni, amely képes megállapítani, hogy az adott körülmények között az erő alkalmazása indokolt volt-e vagy sem (Ertak kontra Törökország, 134. pont).

Tekintettel arra, hogy az EJEB elfogadta a Bizottság megállapításait a kérelmező fiának el nem ismert fogva tartásáról, az őt ért bántalmazásról, valamint arról, hogy olyan körülmények között tűnt el, amelyek alapján halála vélelmezhető, a fenti megfontolásokat mutatis mutandis alkalmazni kell a jelen ügyre is. Ebből következik, hogy a hatóságokat hatékony és alapos vizsgálati kötelezettség terhelte a kérelmező fiának eltűnésével kapcsolatban. Az EJEB arra a következtetésre jutott, hogy az alperes állam nem tett eleget annak a kötelezettségének, hogy megfelelő és hatékony vizsgálatot folytasson le a kérelmező fiának eltűnéséhez vezető körülmények feltárására. Ennek megfelelően az Egyezmény 2. cikkének megsértése e vonatkozásban is megállapítható (Ertak kontra Törökország, 134. pont). Ezen ügyben tehát az élethez való jog anyagi jogi és eljárási aspektusai egyaránt sérültek.

A kérelmező kérte az EJEB-et annak megállapítására is, hogy Törökország délkeleti részén az „eltűnések” olyan gyakorlata alakult ki, amely az Egyezmény 2. cikkének súlyosabb megsértését valósítja meg. Ezen túlmenően azt is állította, hogy a térségben az állam hivatalosan eltűrt módon hatástalan jogorvoslatokat biztosított. Állításának alátámasztására arra hivatkozott, hogy meggyőző bizonyítékok támasztják alá az olyan esetek rendszerszerű tagadásának politikáját,

amelyek emberöléseket, fogvatartottak kínzását és eltűnését érintik, továbbá hogy a hatóságok következetesen megtagadták vagy elmulasztották az áldozatok panaszainak kivizsgálását. A kormány vitatta a kérelmező állításait. Az EJEB a jelen ügyben beszerzett bizonyítékokat és az iratanyagban foglaltakat mérlegelve rámutatott: ahhoz, hogy megállapítható legyen, a török hatóságok az Egyezmény 2. cikkét sértő gyakorlatot alakítottak ki, megfelelően meggyőző bizonyítékok szükségesek (Ertak kontra Törökország, 134. pont). Az EJEB e konkrét ügy alapján nem látta bizonyítottnak, hogy Törökországban az erőszakos eltűnések rendszerszerű gyakorlata fennállt.

Ezen ügyben az EJEB – eltérően a Kurt kontra Törökország ügyben követett megközelítéstől – úgy ítélte meg, hogy elegendő bizonyíték áll rendelkezésre annak alátámasztására, hogy az áldozat állami őrizetben tűnt el. Bizonyítékok szóltak amellett is, hogy a kérelmező fiát megkínozták, illetve bántalmazásnak vetették alá, ami az Emberi Jogok Európai Egyezményének 3. cikkét (a kínzás tilalma) és 5. cikkét (a szabadsághoz és biztonsághoz való jog) is sértette, az Egyezmény 2. cikkének (az élethez való jog) megsértésén túl. Az ügy további érdekessége, hogy – a Kurt kontra Törökország ügyhöz hasonlóan – a kérelmező itt is rendszerszerű erőszakos eltűnési gyakorlatra hivatkozott Törökország délkeleti részén, amelyet az EJEB bizonyítottság hiányában elutasított. Amint az e bíróság Törökországgal szemben indult, erőszakos eltűnésekkel kapcsolatos három ügyéből is kitűnik, egyfajta mintázat figyelhető meg.

A Timurtaş kontra Törökország ügyben (2000. június 13-i ítélet) a kérelmező Mehmet Timurtaş török állampolgár volt (European Court of Human Rights [ECtHR], 2000). Kérelmét saját maga, valamint fia, Abdulvahap Timurtaş nevében terjesztette elő a Bizottság előtt. Állítása szerint fia olyan körülmények között tűnt el, amelyek az alperes állam felelősségét vetik fel (Timurtaş kontra Törökország, 1., 9. pont).

A kérelmező fiának eltűnésével kapcsolatos tényállás vitatott volt. 1993. augusztus 14-én a kérelmező telefonhívást kapott egy ismeretlen személytől, aki nem azonosította magát. A hívó közölte, hogy a kérelmező fiát, Abdulvahapot azon a napon Yeniköy falu közelében, Şırnak tartomány Silopi járásában fogták el, ahol a katonák Silopi központi csendőrpáncsnokságán állomásoznak. Abdulvahapot egy barátjával együtt fogták el – akiről azt állították, hogy szíriai –, továbbá a muhtarral (Törökországban választott falusi előljáró) és annak fiával, a falubeliek szeme láttára. A muhtar röviddel ezután szabadon engedték. A kérelmező később úgy értesült, hogy fiát és barátját több faluba is elvitték annak megállapítására, hogy a helyiek felismerik-e őket (Timurtaş kontra Törökország, 10., 15. pont). A kérelmező beadványokat nyújtott be a silopi ügyészséghez, amelyeket nyilvántartásba vettek. A silopi csendőrpáncsnokságon

azonban azt közölték vele, hogy fia nincs őrizetben (Timurtaş kontra Törökország, 10., 15. pont).

A kormány ezzel szemben azt állította, hogy – a kérelmező saját előadása szerint – fia, Abdulvahap két évvel korábban elhagyta a családi otthont Cizrében, és azóta a kérelmező nem hallott felőle. A kormány szerint egyetlen nyilatkozat sem támasztotta alá a kérelmező azon állítását, hogy a biztonsági erők elfogták Abdulvahap Timurtaş. 1993. augusztus 14-én őt további időre őrizetben tartották (Timurtaş kontra Törökország, 22. pont).

A kérelmező azt állította, hogy fia el nem ismert fogva tartás során hunyt el, és előadta, hogy az alperes állam felelősséggel tartozik azért, mert elmulasztotta megvédeni fia élethez való jogát, megsértve ezzel az Egyezmény 2. cikkét. Az EJEB emlékeztetett arra, hogy Abdulvahap Timurtaş 1993. augusztus 14-én a silopi járási csendőrpáncsnoksághoz tartozó csendőrök fogták el. Őt Silopiban tartották fogva, majd Şırnakban egy fogvatartási létesítménybe szállították. Az ítélet meghozataláig több mint hat és fél év telt el úgy, hogy semmilyen információ nem állt rendelkezésre további hollétéről vagy sorsáról (Timurtaş kontra Törökország, 73., 81. pont).

Az EJEB korábban már kimondta: ha valakit jó egészségi állapotban vesznek őrizetbe, de szabadon bocsátásakor sérülten kerül elő, az állam köteles észszerű magyarázatot adni a sérülések keletkezésének okára; ennek hiányában az Egyezmény 3. cikke alapján jogsértés merül fel. Annak megítélése pedig, hogy a holttest hiányában a hatóságok mulasztása – tudniillik hogy nem adnak észszerű magyarázatot a fogvatartott sorsára vonatkozóan – felvetheti-e az Egyezmény 2. cikkének sérelmét is, az ügy valamennyi körülményétől függ, különösen attól, hogy rendelkezésre áll-e elegendő, konkrét tényeken alapuló közvetett bizonyíték, amelyből a megkívánt bizonyítási mérce szerint arra lehet következtetni, hogy a fogvatartott halála állami őrizetben vélelmezhető (Timurtaş kontra Törökország, 10., 15. pont). Ez különösen jelentős annak fényében, hogy az Amerika-közi Emberi Jogi Bíróság gyakorlata szerint holttest hiányában nehéz bizonyítani a bűncselekmény megtörténtét; ezzel szemben jelen ügyben az EJEB azt rögzítette, hogy amennyiben valaki a biztonsági erők őrizetében tűnik el, és hosszabb idő telik el, megállapítható, hogy az érintett személy állami őrizetben hunyt el.

E körben a fogva tartás óta eltelt idő – bár nem döntő jellegű – releváns tényező. El kell fogadni, hogy minél több idő telik el a fogvatartottról szóló híradás nélkül, annál nagyobb a valószínűsége annak, hogy elhunyt. Így az idő múlása befolyásolhatja azt is, milyen súllyal esik latba a többi közvetett bizonyíték, mielőtt arra a következtetésre lehet jutni, hogy az érintett személy halála vélelmezhető (Timurtaş kontra Törökország, 84. pont).

Az EJEK rámutatott, hogy több körülmény is megkülönbözteti a jelen ügyet a Kurt ügytől, amelyben úgy találta, hogy nem állt rendelkezésre elegendően meggyőző jel arra, hogy a kérelmező fia állami őrizetben hunyt volna el. Mindenekelőtt Abdulvahap Timurtaş elfogása és fogva tartása óta – az ítélet meghozataláig – hat és fél év telt el, amely időtartam számottevően hosszabb, mint a Kurt ügyben az őrizetbe vétel és az ítélet között eltelt közel négy és fél év. Továbbá míg Üzeyir Kurtot utoljára falujában, katonák körében látták, a jelen ügyben megállapítást nyert, hogy Abdulvahap Timurtaş az állam felelősségi körébe tartozó hatóságok fogvatartási helyre vitték: előbb Silopiba, majd Şırnakba. Végül a Kurt ügy iratanyagában több elem is arra utalt, hogy Üzeyir Kurt a hatóságok gyanúja alatt állt; ezzel szemben a jelen ügy tényállása alapján nem kétséges, hogy a hatóságok Abdulvahap Timurtaş a feltételezett PKK-tevékenysége miatt keresték. Az 1993-as délkelet-törökországi helyzet általános kontextusában nem zárható ki, hogy egy ilyen személy el nem ismert fogva tartása életveszélyes volt (Timurtaş kontra Törökország, 85. pont). Ezen okok alapján az EJEK meggyőződése szerint Abdulvahap Timurtaş halála az el nem ismert, biztonsági erők általi fogva tartást követően vélelmezhető. Következésképpen az alperes állam felelőssége az ő haláláért megállapítható, tekintettel arra, hogy a hatóságok semmilyen magyarázatot nem adtak arra, mi történt Abdulvahap Timurtaş elfogását követően, és a halálos erő alkalmazásának esetleges jogszerű indokára sem hivatkoztak; mindezek alapján a felelősség az alperes államot terheli. Ennek megfelelően az Egyezmény 2. cikkének megsértése megállapítható (Timurtaş kontra Törökország, 86. pont). Az EJEK e körben ismételten hangsúlyozta: az Egyezmény 2. cikkéből fakadó életvédelmi kötelezettség – összefüggésben az Egyezmény 1. cikkében rögzített általános állami kötelezettséggel, miszerint a részes államok kötelesek joghatóságuk alatt mindenkinek biztosítani az Egyezményben meghatározott jogokat és szabadságokat – hallgatólagosan megköveteli valamely hatékony hivatalos vizsgálat lefolytatását, amikor személyek az erőszak alkalmazásának következtében életüket veszítik.

Az EJEK-et különösen megdöbbenette, hogy csak két évvel a kérelmező fiának őrizetbe vétele után került sor arra, hogy Şırnakban a csendőroknél érdeklődjenek. Ezen túlmenően semmilyen bizonyíték nem utalt arra, hogy az ügyészek megkísérelték volna saját maguk ellenőrizni az őrizeti nyilvántartásokat vagy a fogvatartási helyeket, illetve hogy a silopi járási csendőrpáncsnokságot felszólították volna arra, hogy számoljon be az 1993. augusztus 14-i intézkedéseiről. A fentiekre tekintettel az EJEK megállapította, hogy a kérelmező fia eltűnésével kapcsolatos vizsgálat ténylegesen soha nem valósult meg, az elégtelen volt, és ezért sértette az államnak az élethez való jog eljárás védelméből

fakadó kötelezettségeit. Ezen okból az Egyezmény 2. cikkének megsértése szintén megállapítható (Timurtaş kontra Törökország, 89–90. pont).

A kérelmező azt is sérelmezte, hogy fia eltűnése az Egyezmény 3. cikkébe ütköző embertelen és megalázó bánásmódot valósított meg. Az EJEB megjegyezte, hogy nemcsak a kérelmező állításainak kivizsgálása szenvedett hiányt sürgősség és hatékonyság tekintetében, hanem a biztonsági erők egyes tagjai érzéketlen közönnyel viszonyultak a kérelmező aggodalmaihoz, amikor a kérelmező szemébe – a valósággal ellentétesen – azt állították, hogy fiát nem vették őrizetbe. Végül, figyelembe véve, hogy a kérelmező fia sorsával kapcsolatos gyötrelme mind a mai napig fennáll, az EJEB úgy ítélte meg, hogy a kérelmező fia eltűnése a kérelmező vonatkozásában az Egyezmény 3. cikkébe ütköző embertelen és megalázó bánásmódot valósít meg (Timurtaş kontra Törökország, 91., 97–98. pont).

Ezen ügy több lényeges megállapítást hordoz. Elsőként rögzíti annak jelentőségét, hogy mennyi idő telt el azóta, hogy az érintett személyt utoljára látták, és e tényezőt relevánsnak tekinti annak megállapításakor, hogy – sajnálatos módon – halála vélelmezhető. Másodszor, az EJEB részletesen megkülönböztette a jelen ügyet a Kurt kontra Törökország ügytől azzal, hogy a Timurtaş ügyben lényegesen több idő telt el az eltűnés óta. Harmadrészt – míg a Kurt ügyben az érintettet utoljára katonák körében látták, de nem igazoltan őrizetben –, a jelen ügyben Abdulvahap Timurtaş kifejezetten hatóságok vitték fogvatartási helyre. Negyedrészt az EJEB figyelembe vette az 1993-as délkelet-törökországi helyzetet és az ott elkövetett bűncselekményeket, és úgy ítélte meg, hogy az eltűnés e térségben életveszélyes körülmények között történt. Ötödrészt az EJEB rögzítette, hogy a kérelmező beadványai nem kaptak érdemi figyelmet, és a vizsgálat elégtelen és hatástalan volt, holott a pártatlanság és a haladéktalanság követelményeit érvényesíteni kellett volna. Mindezek alapján a 2. cikk megsértése mellett megállapításra került a 3. cikk sérelme is a kérelmező vonatkozásában, tekintettel arra a szenvedésre és gyötrelmre, amelyet fia hollétének ismeretlensége okozott. Ez azért is meghatározó, mert az EJEB elismeri a közvetett áldozatok – azaz az áldozat közvetlen hozzátartozói – jogainak védelmét is. A Timurtaş ügy fordulópontnak tekinthető, amely a későbbiekben érdemben befolyásolta az EJEB erőszakos eltűnésekkel kapcsolatos megközelítését.

Összegzés

Az erőszakos eltűnések EJEB általi értelmezésének fejlődése e három ügy összefüggésében különösen releváns. Az első ügyben, a Kurt kontra Törökország

esetében az EJEB arra a következtetésre jutott, hogy nem áll rendelkezésre kétséget kizáró bizonyíték arra vonatkozóan, hogy az áldozat állami őrizetben hunyt volna el. A második ügyben az EJEB elemzése már változást mutatott, mivel megállapította, hogy a biztonsági erők az áldozatot őrizetbe vették, és holléte azóta is ismeretlen maradt.

Kiemelendő, hogy két ügyben a kérelmezők arra hivatkoztak, miszerint Törökország délkeleti részén az erőszakos eltűnések rendszerszintű mintázata állt fenn. Az EJEB ezt az érvelést elutasította, arra hivatkozva, hogy nem állt rendelkezésre elegendő bizonyíték e gyakorlat alátámasztására. Ugyanakkor a későbbi ítéletek – így különösen a Timurtaş kontra Törökország ügy – már egyértelműen rámutattak arra, hogy Törökország délkeleti részén az állami hatóságok részéről az erőszakos eltűnések rendszerszerű és folyamatos gyakorlatot mutattak, amely számos személy elrablásához és állami őrizetben bekövetkezett halálához vezetett.

Továbbá megállapítható, hogy az Amerika-közi Emberi Jogi Bíróság 2024-ig több mint nyolcvan erőszakos eltűnése ügyet bírált el, míg az EJEB esetében ez a szám huszonhat volt. Ez részben azzal magyarázható, hogy az EJEB első, erőszakos eltűnéssel kapcsolatos ügye csak 1998-ban született, és az ügyek túlnyomó többsége Törökországgal és Oroszországgal szemben indult. Ez azonban nem jelenti azt, hogy Európában kizárólag ezekben az államokban fordultak volna elő erőszakos eltűnések; számos ilyen bűncselekmény – például a volt Jugoszlávia felbomlását követően – nem jutott el az EJEB elé.

Az EJEB előtt megjelenő erőszakos eltűnése ügyek sajátos jellemzőkkel bírtak. Ezek többsége Törökország délkeleti részén, illetve Oroszországban, elsősorban a csecsen konfliktushoz kapcsolódva történt. Az áldozatok jellemzően olyan személyek voltak, akiket katonák fogtak el, bántalmaztak, megkínóztak, majd megölték. Az EJEB e körben hangsúlyt helyezett az áldozatok hozzátartozóinak jogaira is, akiket közvetett áldozatként ismert el.

Az EJEB megállapította, hogy e bűncselekmények elkövetésében az állam teljes apparátusa érintett volt, különösen azáltal, hogy a hatóságok nem szolgáltatottak iratokat, bizonyítékokat titkoltak el, és nem működtek együtt a vizsgálatok során. Az igazságszolgáltatási hatalom szintén hatástalannak bizonyult az eltűnt személyek sorsának feltárásában.

A tanulmány három, Törökországgal szemben hozott kulcsfontosságú ítéletre összpontosít, amelyek szemléletesen bemutatják az EJEB erőszakos eltűnésekkel kapcsolatos mércéinek kialakulását és fejlődését.

Alapvető megállapítás, hogy az erőszakos eltűnések esetei időmúlástól függetlenül nem tekinthetők lezártak, azaz vizsgálatuk nem évül el. Ezzel összefüggésben az immunitásra vagy kegyelemre vonatkozó jogszabályokat figyelmen

kívül kell hagyni, mivel azok akadályozzák az áldozatok számára biztosítandó igazságszolgáltatást. E bűncselekmény rendkívüli súlyossága, valamint a vizsgálat hiánya ius cogens² jellegű kötelezettségeket von maga után, ezért az ilyen jogsértések soha nem évülhetnek el. Az EJEB-nek következetesen fenn kell tartania e gyakorlatot, és köteleznie kell az államokat a vizsgálatok folytatására, valamint az elkövetők felkutatására és megbüntetésére. Ez biztosíthatja az Emberi Jogok Európai Egyezményének rendelkezései és a jogállamiság elvének érvényesülését.

Felhasznált irodalom

- Bom Costa Rodríguez, R. C. (2005). El nuevo concepto del derecho a la vida en la jurisprudencia de la Corte Interamericana de Derechos Humanos [Az élethez való jog új fogalma az Amerikaközi Emberi Jogi Bíróság ítélkezési gyakorlatában]. *Revista del Foro Constitucional Iberoamericano*, 9, 74–112.
- Claude, O. (2010). A comparative approach to enforced disappearances in the Inter-American Court of Human Rights and the European Court of Human Rights [Az erőszakos eltűntetések összehasonlító elemzése az Amerikaközi Emberi Jogi Bíróság és az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatában]. *Intercultural Human Rights Law Review*, 5, 407–461.
- Chatzivassiliou, D. (2007). L'adhésion de la Russie au Conseil de l'Europe [Oroszország csatlakozása az Európa Tanácshoz]. In C. Schneider (Ed.), *Le Conseil de l'Europe acteur de la recomposition du territoire européen* [Az Európa Tanács mint az európai térség újrarendeződésének szereplője] (pp. 27–59). CESIDE.
- Esteve Moltó, J. E. (2016). La desaparición forzada de personas en la jurisprudencia del Tribunal Europeo de Derechos Humanos: Entre avances y limitaciones [A személyek erőszakos eltűntetése az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélkezési gyakorlatában: előrelépések és korlátok]. In L. E. Ríos Vega & I. Spino (Eds.), *Estudios de casos líderes interamericanos y europeos* [Vezető amerikai és európai esetek tanulmányai] (pp. 203–237). Tirant lo Blanch.
- Fernández, E. (2009). Nuevos retos para el Tribunal Europeo de Derechos Humanos: La jurisprudencia sobre desapariciones forzadas [Új kihívások az Emberi Jogok Európai Bírósága számára: az erőszakos eltűntetésekkel kapcsolatos ítélkezési gyakorlat]. *Persona y Derecho*, 61, 195–226.

2 United Nations, Done at Vienna on 23 May 1969. Entered into force on 27 January 1980. Vienna Convention on the Law of Treaties 1969. Article 53. Treaties conflicting with a peremptory norm of general international law (“ius cogens”). Egyesült Nemzetek Szervezete, kelt Bécsben 1969. május 23-án. Hatályba lépett 1980. január 27-én. Az 1969. évi Bécsi Egyezmény a szerződések jogáról. 53. cikk. A nemzetközi jog általános, kogens normájával („ius cogens”) ellentétes szerződések. Egy szerződés semmis, ha megkötésének időpontjában ellentétes a nemzetközi jog valamely általános, kogens normájával. A jelen Egyezmény alkalmazásában a nemzetközi jog általános, kogens normája olyan norma, amelyet az államok nemzetközi közössége egésze elfogad és elismer olyanként, amelytől eltérés nem megengedett, és amely kizárólag azonos jellegű, későbbi nemzetközi jogi általános norma által módosítható.

- Jägers, N., & Zwaak, L. (2008). The Russian Federation and human rights: How should the Council of Europe deal with the problems posed by its largest member state? [Az Orosz Föderáció és az emberi jogok: hogyan kezelje az Európa Tanács a legnagyobb tagállama által felvetett problémákat?]. *Netherlands Quarterly of Human Rights*, 26, 3–7.
- Leach, P. (2008). The Chechen conflict: Analysing the oversight of the European Court of Human Rights [A csecsen konfliktus: az Emberi Jogok Európai Bíróságának ellenőrző szerepe]. *European Human Rights Law Review*, 6, 736–748.
- López Guerra, L. (2020). Desapariciones forzadas en la jurisprudencia del Tribunal Europeo de Derechos Humanos [Az erőszakos eltűntetések az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélkezési gyakorlatában]. *Biblioteca Jurídica Virtual del Instituto de Investigaciones Jurídicas de la UNAM, Instituto de Estudios Constitucionales del Estado de Querétaro*, 431–452.

Alkalmazott jogszabályok és bírósági döntések

- Council of Europe. (1950). *European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*.
- European Court of Human Rights. (1995). *Case of McCann and Others v. United Kingdom* (Application No. 18984/91). Judgment of 27 September 1995.
- European Court of Human Rights. (1998). *Case of Kurt v. Turkey* (Application No. 24276/94). Judgment of 25 May 1998.
- European Court of Human Rights. (2000). *Case of Ertak v. Turkey* (Application No. 20764/92). Judgment of 9 May 2000.
- European Court of Human Rights. (2000). *Case of Timurtas v. Turkey* (Application No. 23531/94). Judgment of 13 June 2000.
- Inter-American Court of Human Rights. (1988). *Case of Velásquez Rodríguez v. Honduras* (Merits, reparations and costs). Judgment of 29 July 1988. Series C No. 4.
- Organisation of American States. (1969). *American Convention on Human Rights*.
- United Nations General Assembly. (1966). *International Covenant on Civil and Political Rights* (Resolution 2200A [XXI]).
- United Nations General Assembly. (1992). *Declaration on the Protection of All Persons from Enforced Disappearance* (Resolution 47/133).
- United Nations General Assembly. (2006). *International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearances* (Resolution 61/177).
- United Nations. (1969). *Vienna Convention on the Law of Treaties*.

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

- Kaliman S. J. (2026). Az erőszakos eltűnések az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatában. *Belügyi Szemle*, 74(1), 145–164. <https://doi.org/10.38146/BSZ-AJIA.2026.v74.i1.pp145-164>

Nyilatkozatok

Összeférhetetlenség

A szerző nem jelentett összeférhetetlenséget.

Finanszírozás

A szerző nem kapott pénzügyi támogatást a kutatáshoz, a szerzőséghez és/vagy a cikk publikálásához.

Etikai nyilatkozat

Jelen cikkhez nem kapcsolódik adatkészlet.

Nyílt hozzáférésről szóló tájékoztatás

Jelen cikk nyílt hozzáférésű (Open Access) közlemény, amely a Creative Commons Nevezd meg! – Ne add el! – Ne változtasd! 4.0 Nemzetközi licenc (CC BY-NC-ND 4.0) feltételei szerint kerül publikálásra: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>. A licenc alapján a közlemény változtatás nélkül és nem kereskedelmi célra bármely médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy a felhasználó megfelelő hivatkozással feltünteti az eredeti szerző(ke)t és a közlés helyét, valamint megadja a licenc linkjét. Származékos mű készítése (pl. átdolgozás, adaptáció, fordítás) és kereskedelmi felhasználás nem engedélyezett.

Levelező szerző

A cikk levelező szerzője Kaliman Sabrina Judith, aki a kalimansabrina@gmail.com e-mail címen érhető el.